

ETO: 32+008+81+82

LÉTÜNK

TÁRSADALOM • TUDOMÁNY • KULTÚRA
SOCIETY • SCIENCE • CULTURE

XLIV. évfolyam, 2014. 1. szám
Year XLIV, issue 2014/1

FORUM KÖNYVKIADÓ, ÚJVIDÉK
FORUM PUBLISHING COMPANY, NOVI SAD

KIADJA A FORUM KÖNYVKIADÓ INTÉZET
Published by the Forum Publishing Company

Angol tartalommutató és rezümék:
Rakic-Ódri Kornélia

Szerb tartalommutató:
Pásztor Kicsi Mária

Szerb rezümék:
Németh Ferenc

ETO-besorolás:
Kaszás Angéla

A folyóiratban megjelent tanulmányokat felkért szakemberek lektorálták.

All the contributions in the quarterly journal *Létünk* are refereed by external professionals from the relevant field.

A Szerb Köztársaság Oktatási, Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma a *Létünket* M52-es értékű tudományos folyóiratnak minősítette.

A folyóirat színes mellékletei Maurits Ferenc alkotásai. A művész bocsátotta őket a folyóirat rendelkezésére.

A folyóirat az interneten:
www.letunk.rs

CONTENTS

	■ ■ <i>Theory – History – Experiment</i>	
Víg, Zoltán– Gajinov, Tamara	Liability for Environmental Pollution	9
	■ ■ <i>Remembrance</i>	
Szilágyi, Márton Németh, Ferenc	The State of Research on Petőfi Two Researchers of Imre Madách in Banat – On the Works of Győző Morvay (1863–1938) and Andor Marton (1866–1943)	21 28
Farkas, Szilárd	From One Crisis to the Other – Kierkegaard’s Footprints in Béla Hamvas’s Opus	40
	■ ■ <i>Perspectives: Rearing and producing knowledge before and today</i>	
Somogyvári, Lajos	Spaces of Pedagogical Mediation: Producing and Transmitting Knowledge in Hungary of the 1960s	68
	■ ■ <i>Workshop</i>	
Csorba, Béla	“... our life is hanging on a thread...” Hungarians in Vojvodina and the Elections in 1923	92
Lovra, Éva	Turning into a Modern City (Tendencies in Urban Planning in Subotica from the Last Third of the 19 th to the Second Half of the 20 th Century)	107
Mészáros, Zoltán Roginer, Oszkár	Amidst a Turbulent Century (II) The Connection between Hungarian Literature in Vojvodina and Geocultural Identity in the 1950s (1951–1961) (II)	123 136
	■ ■ <i>Review</i>	
Németh, Ferenc	Linguistic Signs Seeming Behind the Reality of Existence (Ilona Rajslí: <i>Diakrón nyelvi metszetek [Diachronic Linguistic Segments]</i>) . . .	153
Rajslí, Ilona	In Light and Shadow (Mária Szilágyi: <i>Fényben és árnyékban [In Light and Shadow]</i>)	156
Novák, Anikó	Fictional Fine Arts (Ottó Tolnai: <i>Kalapdoboz [Hat Box]</i>)	160

Víg Zoltán

∴ Singidunum Egyetem, Közgazdasági, Pénzügyi és Közigazgatási Kar, Belgrád
∴ jogasz@gmail.com

Tamara Gajinov

∴ Educons Egyetem, Európai Jogi és Politikai Tanulmányok Kara, Újvidék
∴ tamara.gajinov@gmail.com

A KÖRNYEZETSZENNYEZÉS MIATTI FELELŐSSÉG

Liability for Environmental Pollution

Odgovornost za zagađivanje životne sredine

A tanulmány a környezetszennyezés miatti felelősség igen összetett rendszerét elemzi Szerbiában. Ez a felelősség, a kár jellegétől függően, lehet büntetőjogi, közigazgatási vagy polgári jogi. Ennek megfelelően a környezetszennyezés jogi következményei is különbözőek lehetnek, amivel szintén foglalkozik az írás.

A szerzők célja a felelősségi rendszer megismertetésén túlmenően felhívni a figyelmet a jelenlegi rendszer hiányosságaira, valamint a szükséges reformokra. A környezetvédelem egy folyamatosan fejlődő tudományág, amely folyamatosan új kihívások elé állítja a szakembereket, és ez természetesen érvényes a környezetvédelmi jogra is. A környezetvédelmi jogon belül kiépített hatékony felelősségi rendszer pedig alapfeltétele környezetünk megóvásának.

Kulcsszavak: környezetvédelem, Szerbia, jogi felelősség, környezetszennyezés

Napjaink egyik legégetőbb társadalmi problémája a környezetszennyezés. Ezzel a kihívással naponta szembesülünk, ami talán még szembetűnőbb egy gazdaságilag elmaradott környezetben. Ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy környezetünk meg(nem)óvásáért mindannyian felelősséggel tartozunk. Azonban ahhoz, hogy hatékonyan meg tudjuk óvni környezetünket, ismernünk kell a környezetvédelmi szabályozás alapjait, valamint azokat az alapvető rendszereket, amelyek által mi is hozzájárulhatunk a hatékony megóváshoz. A következőkben röviden bemutatjuk a környezetszennyezés miatti felelősség szerbiai szabályozását oly módon, hogy az a jogi végzettséggel nem rendelkezők számára is érthető legyen.

Tekintettel arra, hogy a környezetvédelem mint tudományág relatív fiatal, valamint, hogy a mindennapi élet igen sok területét érinti, több jogág alapelvei és szabályai is vonatkoznak rá. Így meg kell említeni a környezetvédelmi, közigazgatási, büntető- és polgári jogot. Tehát, ha valaki szennyezi a környezetet, és ezzel természetes vagy jogi személyek érdekeit sérti, akkor a polgári jog szabályai szerint fog felelni ezekért a cselekedetekért (pl. a használt olajat átönti a szomszéd kertjébe). Ugyanakkor, ha ezzel a szennyezéssel jelentős kárt okoz a társadalomnak is, akkor a büntetőjog szabályai alapján is felelni fog (pl. a használt olajat beleönti a Ludasi-tóba). Ezért meg kell különböztetni a közjogi jellegű környezetszennyezés miatti felelősséget, amikor a társadalmat éri kár, és amikor ennek büntetőjogi (krivično pravna), gazdasági vétségi (privredno prestupna), illetve szabálysértési (prekršajna) következménye van, illetve az olyanokat, amelyeknek magánjogi, illetve szűkebb értelemben vett polgári jogi következményei vannak.

A felelősség kérdése jogszabályokban, elsősorban törvényekben van szabályozva. A környezetvédelem szempontjából az egyik legfontosabb törvény a Környezetvédelmi Törvény¹, amely kimondja, hogy a jogi és természetes személyek kötelesek személyesen vagy az erre felhatalmazott szervezetek által biztosítani a környezet védelmét gazdasági és egyéb tevékenységük során. Ez különböző intézkedések megtételét jelenti a tevékenységük során, amelyek által biztosítható például a természeti erőforrások, javak és energia fenntartható felhasználása. Ugyanígy kötelesek olyan termékeket, eljárásokat és technológiákat használni, amelyek kevésbé veszélyeztetik a környezetet, valamint megelőző intézkedéseket tenni annak érdekében, hogy ne történhessen környezetszennyezés, illetve, ha már megtörtént, akkor kötelesek elhárítani annak következményeit (KARANIKIĆ-MIRIĆ 2007: 455–457).²

A szerb jogban a környezetszennyező az általa a környezetben okozott károkért az objektív felelősség elve szerint felel (MILOŠEVIĆ 2007: 445–446).³ Ez azt jelenti, hogy csak a kár meglétét kell bizonyítani, valamint a szennyező tevékenysége és a káros következmény közötti ok-okozati összefüggést. A Környezetvédelmi Törvény különben különválasztja a kárért való felelősség és a szennyezésért való felelősség szabályozását, ami a korábban már említett közjogi és a magánjogi felelősségi dimenziók meglétének következménye (SZALMA–NIKOLIĆ 2009: 172, SALMA 1991: 51–55).

Ami a környezet magánjogi, azaz polgári jogi védelmét illeti, ez kétoldalú: megelőző és helyreállító (amikor a kár már bekövetkezett). Így elsősorban

¹ Zakon o zaštiti životne sredine. *Službeni glasnik RS*, 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009, 43/2011. sz.

² 102. szak., 1. bek., 1–8. pont Környezetvédelmi Törvény.

³ 103. szak., 1. bek. Környezetvédelmi Törvény.

a veszélyforrás elhárítása a célja, illetve a kár bekövetkeztének meggátolása. Amennyiben ez nem sikerül, azaz bekövetkezik a kár, akkor az a cél, hogy ezt valahogyan jóvátegyük, ami két formában történhet: a korábbi állapot helyreállításával vagy/és pénzbeli kártalanítás fizetésével (SZALMA–NIKOLIĆ 2009: 175). Fontos kiemelni, hogy a polgári jogi felelősség csak akkor áll fenn, ha a bekövetkezett kár a védett javakon mérhető, valamint következményeképpen valamely jogi vagy természetes személy vagyoni vagy nem vagyoni jogai sérülnek, és a klasszikus kártérítési jog eszközeivel orvosolható a jogsértés. A környezetszennyezés káros következményei nem mindig sorolhatók a polgári jog általános kártérítési szabályai közé, mert nem lehet mindig ennek szabályai alapján felmérni, felbecsülni. Például néha óriásiak, vagy pénzben ki sem fejezhetőek a károk, vagy nem köthetőek egy konkrét alany vagyonához sem (és nem is állami szuverenitás alá tartozó közjavak) (SZALMA–NIKOLIĆ 2009: 178). Ezenkívül a javakon jelentkező károk sokszor globálisan jelentkeznek⁴, így nehéz őket a polgári jog eszközeivel orvosolni, összetett intézkedésekre van szükség mind hazai, mind nemzetközi téren (SZALMA–NIKOLIĆ 2009: 181).

Itt kell még megemlíteni, hogy azokra a környezetvédelmi károkkal kapcsolatos felelősségi kérdésekre, amelyek nincsenek a Környezetvédelmi Törvényben szabályozva, a Kötelmi viszonyokról szóló törvény⁵, illetve más polgári jogi jogszabályok megfelelő rendelkezéseit kell alkalmazni.⁶

A bírósági jogérvényesítés eszköze – amely jogérvényesítés célja a környezet szennyezésének megakadályozása, valamint a környezetszennyezés káros következményeinek az orvoslása – a polgári per (PETRUŠIĆ 2009: 217, PETRUŠIĆ 2003: 342), amelynek lefolytatását a Peres eljárásról szóló törvény szabályozza.⁷ A környezet megóvására irányuló pereket az általuk megvalósítandó cél alapján tudjuk felosztani, így megkülönböztetjük a megelőző vagy preventív jellegű pereket, amelyek célja a szennyezés megakadályozása vagy csökkentése, valamint az olyan pereket, amelyek célja a már beállt környezetszennyezés káros következményeinek felszámolása vagy enyhítése. Ezen eljárások folyamán a bíróságtól a károsult vagy veszélyeztetett fél különböző intézkedések kimondását kérheti. Legtöbbször azt kérik, hogy a bíróság egy adott személyt kötelezzon bizonyos

⁴ Pl. üvegházhatás, az ózonpajzs károsodása stb.

⁵ Zakon o obligacionim odnosima. *Službeni list SFRJ*, 29/78, 39/85, 45/89, 57/89. sz., *Službeni list SRJ*, 31/93. sz.

⁶ Különben a környezetszennyezés miatti polgári jogi felelősséget egy nemzetközi egyezmény is szabályozza, az Európa Tanács által 1993-ban, Luganóban meghozott egyezménye, amely a Riói Nyilatkozat elvei alapján jött létre. Erről bővebben lásd Csapó Orsolya: A környezetvédelmi felelősségi rendszer, http://korny.uni-corvinus.hu/phd/3-konf/csapo_cikk.pdf.

⁷ Zakon o parničnom postupku. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 125/04. sz.

dolgok megtételére, vagy éppen ellenkezőleg, arra, hogy egy adott tevékenységtől, tevéstől (azaz a szennyezéstől) tartózkodjon (PETRUŠIĆ 2009: 217).

A helyi bíróságok illetékesek a környezetvédelemmel kapcsolatos perekben, az illetékesség kérdésében pedig több lehetőség van. Az alapvető szabály, hogy az alperes lakó-, illetve tartózkodási helye szerinti bíróság illetékes, illetve, ha jogi személyről van szó, akkor a székhely szerinti bíróság. Bizonyos esetekben különös illetékességi szabályok alkalmazandóak (pl. kizárólagos, választható stb.). Vannak esetek, amikor a felperes választhat illetékességet, azaz a helyileg illetékes bírósághoz vagy ahhoz a bírósághoz fordulhat, amelynek területén a károkozás megtörtént, vagy annak következményei beálltak. Amennyiben a felperes több személy ellen indít pert, és nem áll fenn az azonos illetékesség mindegyik esetében, akkor bármelyikük tekintetében illetékes bíróság illetékes lehet (PETRUŠIĆ 2009: 217).

A kártérítési igény iránti perlési jog három év alatt évül el, attól az időponttól számítva, hogy a károsult tudomást szerzett a kárról, valamint a károkozó kilétéről. Azonban minden esetben ez a jog a kár bekövetkeztétől számított húsz év után elévül (abszolút elévülési idő).⁸ Még annyit kell tudni, hogy az ilyen eljárás a törvény szerint sürgős eljárásnak minősül.⁹

A polgári jogi felelősség mellett, mint azt említettük, fennállhat büntetőjogi felelősség is, amennyiben a környezetszennyezés súlyosan sérti a közérdeket. Általánosan megfogalmazva, a környezetvédelmi bűncselekmények olyan jogellenes cselekmények, amelyek a társadalomra veszélyesek, a környezet ellen irányulnak, és amelyeket a törvény büntet. Ezek a cselekmények igen magas fokú veszélyt jelentenek társadalmi szempontból, és nyugodtan mondhatjuk, hogy hosszú távon az emberiség létét is veszélyeztethetik.¹⁰ Ezért a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségének lehet a legnagyobb elrettentő ereje, amikor környezetszennyezésről van szó.

A szerb jogrendszer jellegzetessége, hogy nemcsak a Büntető Törvénykönyvben (a továbbiakban Btk.)¹¹ találhatóak olyan rendelkezések, amelyek a környezet védelmét szolgálják, hanem más környezetvédelmi törvényekben is. A legjelentősebbek a Büntető Törvénykönyv XXIV. fejezetében találhatóak. Ilyen bűncselekmények például a környezetszennyezés bűncselekménye, állatok megölése és kínzása, a környezet állapotára vonatkozó információra való jog megsértése, növényeknél és állatoknál a fertőző betegségek átvitele, jogel-

⁸ 107. szak., 4. bek., Környezetvédelmi Törvény.

⁹ Id. 5. bek.

¹⁰ Id.

¹¹ Krivični zakonik. *Službeni glasnik RS*, 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012. sz.

lenes vadászat és halászat stb. (LUKIĆ 2008: 685, VRHOVŠEK 2008: 65).¹² Ugyanakkor a Btk. XXIII. fejezetében a jogalkotó az emberi egészség védelmében nevesít néhány bűncselekményt – amelyek környezetvédelmi szempontból is jelentősek – mint például az ivóvíz és élelem szennyezése, vagy káros termékek gyártása és forgalomba helyezése (STOPIĆ–DIČIĆ–ZORIĆ 2009: 16).¹³

De ez csak az ún. anyagi jog, amit a bíróságoknak alkalmazniuk kell, amennyiben vádat emelnek valaki ellen. Sajnos, a gyakorlatban a környezet elleni büntetőügyek feltárása és kivizsgálása nem könnyű, mert a jogellenes cselekményeket sokszor olyan intézmények keretein belül követik el, amelyek működése törvényes, jogszerű és „társadalmilag hasznos”, így már eleve ritkán jelentik be ezeket a cselekményeket (lásd Pancsova példáját). Ugyanígy, sokszor nagyon szoros a kapcsolat a bűncselekmények elkövetői és a helyi környezetvédelmi szervek között (az előbb említett okok miatt is) (BRKIĆ–LUKIĆ 2009: 148–149). Az ilyen eljárásoknál megtörténik, hogy olyan lényeges információk hiányoznak, amelyek nélkül lehetetlen megfelelő irányba folytatni az eljárást. Az eljárás lefolytatása során az ügyészségnek többek között olyan problémákkal kell megküzdenie, mint a szennyező bűnösségének bebizonyítása szakértő által¹⁴, valamint az eljárás folyamán a bizonyítékok begyűjtésének nehézségei (STOPIĆ–DIČIĆ–ZORIĆ 2009: 55). Az egyes esetek kimenetelének szempontjából fontosak a monitoringeljárás folyamán nyert adatok, melyeket bizonyítékként használhatnak fel a bírósági eljárásban (STOPIĆ–DIČIĆ–ZORIĆ 2009: 55). Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a bíróságok előtt bizonyító erővel csak az erre jogszabály által felhatalmazott intézményektől szerzett mérési adatok bírnak, azaz azon intézmények által közölt adatok, amelyek szerepelnek a „környezet állapotát megfigyelni jogosult intézmények” listáján. Ezzel kapcsolatban gyakorlati példaként említhetjük Pancsova esetét (Szerbia egyik legszennyezettebb városa), ahol létezik egy működő községi monitoringrendszer, amelynek eredményeit a bíróságok nem hajlandók az eljárásokban bizonyítékként figyelembe venni, ugyanis nem szerepel a fent említett hivatalos listán. A hivatalos listán szereplő intézményekkel meg néha megesett, hogy „technikai okok miatt” nem tudták mérni a levegő szennyezettségét (éppen akkor, amikor erre a legnagyobb szükség lett volna).

Az ügyészség néha mégis sikeres. Az ügyészség sikeres munkájára (amikor környezetvédelmi bűnözésről van szó) jó példa a következő eset: A kuršumljaji

¹² 260–277. szak., Btk.

¹³ 246–259. szak., Btk.

¹⁴ Sajnos Szerbiában még mindig kevés a tanulmány a környezetvédelem terén, illetve, olyan tanulmányokból van hiány, amelyek a környezetszennyezés egészségre gyakorolt káros hatásáról szólnának. Így meglehetősen nehéz bizonyítani a környezetszennyezés egyes formáinak hatását az emberi egészségre, illetve egyes betegségek kialakulására.

Községi Ügyészség vádiratban két személyt vádolt meg a Büntető Törvénykönyv 260. szakaszában szabályozott tartós környezetszennyezés bűncselekményével, mivel mint a kuršumljaji Lesonit Kft. szennyvíztisztító létesítményének vezetői, többször is megengedték, hogy tisztátalan szennyvíz kerüljön az üzemből a Banjska folyóba. A vádirat szerint a vádlottak ezzel halpusztulást idéztek elő, mivel a szennyvíz nagy koncentrációjú ammónium-iónt és fenolt tartalmazott, amely anyagok veszélyesek a környezetre. A bizonyítékok között elsősorban a szakértői vélemények, valamint a jogosult intézményeknek a bűncselekmény elkövetésének időpontjára vonatkozó jelentései voltak találhatóak, a Niši Közegészségügyi Intézet, az Ökotoxikológiai Központ, a Higiéniai és Humánökológiai Központ, a Szerbiai Hidrometeorológiai Intézet, a Szerbiai Környezetvédelmi Intézet szakvéleményei, a Köztársasági Vízügyi Igazgatóság és a Köztársasági Állatorvosi Ellenőr jegyzőkönyvei. A benyújtott bizonyítékok mellett az ügyészség tanúkat is beidézt. A vádiratban leírták, hogy a halak pusztulását az oxigén hiánya okozta, ami közvetlen következménye volt annak, hogy a fenn említett cég üzemelése során keletkezett szennyvizet tisztítás nélkül a folyóba eresztette. Az oxigénhiány oka az ammónium-ión, a nitrátok, a nitritek és a szulfátok megnövekedett koncentrációjára vezethető vissza. A konkrét esetben minden kétséget kizáróan sikerült bizonyítani, hogy a folyó vízében az ammónium-ión koncentrációja megnövekedett a kérdéses időszakban, illetve, hogy ezt a cég tevékenysége idézte elő. Természetesen, az ügyészség munkája mellett nagyon fontos még a bíróságok szakszerű és elfogulatlan hozzáállása is (STOPIĆ–DIČIĆ–ZORIĆ 2009: 54–55).

Érdekes megemlíteni, hogy 2008-ban csak 12 ítélet született környezetvédelmi büntetőügyben, és a statisztika azt mutatja, hogy az ügyek jelentős része erdei lopás miatt folyik (amely bűncselekményt a Büntető Törvénykönyv 275. szakasza szabályozza). Ami a konkrét büntetési tételeket illeti, a legsúlyosabb büntetési tétel tíz év szabadságvesztés, amit eddig még nem szabtak ki Szerbiában (STOPIĆ–DIČIĆ–ZORIĆ 2009: 53).

Az igazságszolgáltatási szervek elsődleges célja kell hogy legyen azon szennyezők bíróság elé állítása, akik rendszeren és ismételten megsértik a környezetvédelmi jogszabályokat. A fenti statisztika alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ez a gyakorlatban nem igazán valósul meg. Ennek feltehetően a korrupció mellett az is oka lehet, hogy a különböző szervek között nem létezik megfelelő szintű együttműködés, amikor felmerül a szennyezés bizonyításának kérdése.

Amit fontosnak tartunk kihangsúlyozni, hogy a környezet büntetőjogi védelmének célja egy élhető környezet biztosítása és megóvása mind a jelen, mind a jövő generációi számára. E tekintetben el kell mondani, hogy a törvényhozó igyekszik követni az európai tendenciákat. Az Európai Unió országaira jellem-

ző, hogy míg a büntetőjog más területein az a tendencia, hogy szűkítik a büntethetőség eseteit (rendszerint további feltételek előírásával a büntethetőséghez), addig a környezetvédelmi bűncselekmények esetében megpróbálnak minél kevesebb feltételt előírni a büntethetőséghez, azaz szigorítanak. Ennek valószínűleg az az oka, hogy mind gyakoribbak a környezetbe való súlyos beavatkozások.

A környezetet a jogalkotó Szerbiában nemcsak a bűncselekmények tényállásaival védi, hanem gazdasági vétségi, illetve szabálysértési tényállásokkal is szabályozza a környezetvédelmet, azaz felelősséget ír elő, amennyiben azt károsítják. A gazdasági vétség a jogi személyek egyfajta „büntetőjogi” felelősségét jelenti. Éppen az elkövető személyének jellege (jogi személy) miatt hozták létre ezt a felelősségi formát (JOVAŠEVIĆ 2009: 135). Amennyiben a jogi személy ilyen gazdasági vétséget „követ el”, akkor az adott jogi személy (például cég) vezetője (felelős személy) bűncselekményért is felelhet, ha fennállnak a feltételei. Azt azonban tudni kell, hogy ha a bűncselekmény elemei megegyeznek a gazdasági vétség törvényi tényállásának elemeivel, akkor csak a bűncselekményért felel a vétkes. Tehát a jogi személy és annak felelős vezetője párhuzamosan és egy időben felelhet. A jogi személy felelőssége elsődleges, és az objektív felelősség elve alapján felel, míg a vezetője, azaz a felelős személy a szubjektív felelősség elve alapján (JOVAŠEVIĆ 2009: 135–136).

A szerb környezetvédelmi szabályozás meglehetősen sok gazdasági vétségformát alakított ki, amelyekért szankcióként pénzbírságot írt elő. A Környezetvédelmi Törvény gazdasági vétségnek minősíti a hulladék behozatalát, kivitelét, tranzitját az illetékes minisztérium engedélye nélkül, veszélyes és szennyező anyagok levegőbe, vízbe vagy talajba juttatását, a jogszabályban megengedett határt meghaladó mennyiségben és koncentrációban; védett növény- és állatfajok engedély nélküli behozatalát és kivitelét az országból.¹⁵ Hasonlóképpen, a Természetvédelmi Törvény¹⁶ gazdasági vétséggé nyilvánítja a védett vadak kivitelét és behozatalát az illetékes minisztérium engedélye nélkül, vagy az elfogadott környezetvédelmi tervek, illetve programok rendelkezéseinek megsértését.

A büntetőjogi és a gazdasági vétségi felelősség tekintetében korábban sokáig uralkodó volt az a nézet, hogy a gazdasági vétségek közé sorolható cselekmények alacsonyabb fokú veszélyt jelentenek a társadalomra nézve mint a bűncselekmények, de ez az álláspont ma már nem igazán érvényesül¹⁷, főleg amikor környezetvédelmi kérdésekről van szó. Ugyanis ezen a téren a gazdasági társaságok nagyon komoly és beláthatatlan következményekkel járó károkat okozhatnak.

¹⁵ 116. szak., Környezetvédelmi Törvény.

¹⁶ Zakon o zaštiti prirode. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 36/2009, 88/2010. sz.

¹⁷ Id.

A szabálysértések a bűncselekményekhez viszonyítva sokkal kisebb fokú veszélyt jelentenek a társadalomra nézve. A természetes személyek és vállalkozók mellett, akik a szubjektív felelősség elve alapján felelnek, a jogi személyek is „elkövethetnek” szabálysértést, de ők az objektív felelősség elve alapján felelnek ebben az esetben (azzal, hogy a jogi személy felelős vezetője szintén a szubjektív felelősség elve alapján felel). Amennyiben egy cselekményt bűncselekményként és szabálysértésként is büntet a jobszabály, akkor a bűncselekmény mint súlyosabb cselekmény, magába olvasztja a szabálysértést (abszorbeálja), és ezzel kizárja a szabálysértésért való felelősséget.

A környezetvédelmi szabálysértések elkövetői számára szabálysértési büntetéseket (pénzbeli) és ún. védőintézkedéseket ír elő a törvény, mivel ezek a cselekmények kisebb mértékben károsítják, illetve veszélyeztetik az élő környezetet, így a társadalomra is kevésbé veszélyesek. Meglehetősen sok szabálysértési tényállás létezik, mint amilyenek például a jogosulatlanul végzett monitoringtevékenység, az öko jel jogtalan vagy jogszabályellenes használata, vegyi anyagok használata védett területeken, engedély nélküli vadtenyésztés stb. Érdekes még megemlíteni, hogy szabálysértést követ el az, aki állatot ajánl fel nyereségként nyereséjéért.¹⁸

Visszatérve az eljárási kérdésekre, büntetőeljárás esetében az általános bíróságok rendelkeznek hatáskörrel környezetvédelmi ügyekben, az eljárás az ügyész indítványára kezdődhet, aki hivatalból köteles ezt megindítani, amennyiben fennállnak ennek feltételei. Ugyanígy indulhat eljárás gazdasági vétség ügyében is, azzal, hogy ebben az esetben környezetvédelmi ügyekben a gazdasági bíróságok rendelkeznek hatáskörrel. Szabálysértés esetében az eljárást az illetékes szerv kezdeményezheti különleges szabálysértési bíróságok előtt. Ugyanakkor, a felelősségre vonás rendszerében, bármely formáról is legyen szó, fontos helyet foglal el a környezetvédelmi felügyeleti eljárás¹⁹, ugyanis az illetékes felügyelő jogosult feljelentést tenni az illetékes szervnél, amennyiben bűncselekmény vagy gazdasági vétség elkövetését észleli, illetve szabálysértési eljárás megindítását kezdeményezheti. A környezetvédelmi felügyelő intézménye igen jelentős helyet foglal el (elméletileg) a rendszerben.

¹⁸ Ezeket a szabálysértési alakzatokat a Környezetvédelmi Törvény. 117–121. szakaszai szabályozzák.

¹⁹ A környezetvédelmi felügyeleti eljárás a közigazgatási felügyelet egyik alfaja, melyet az államigazgatási szervek végeznek. Itt konkrétan a minisztériumokban dolgozó felügyelőről van szó, ugyanis elsősorban ők látják el ezt a feladatot, és csak kivételesen más személyek. A felügyeleti eljárást a Környezetvédelmi Törvény szabályozza, de háttérszabályként, amennyiben egy adott kérdés abban nincs szabályozva, az Általános közigazgatási törvény, illetve az Államigazgatási törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.

Amikor környezetvédelmi felügyeletről van szó, akkor a hatályos szabályozás kimondja, hogy Szerbiában a vélelem az, hogy a köztársasági szervek az illetékesek, és csak kivételes esetekben rendelhet tartományi, községi, illetve városi illetékességbe bizonyos ügyeket a törvény (JOVAŠEVIĆ 2009: 135). Ennek megfelelően az esetek többségében a környezetvédelmi felügyeletet az Energetikai, Fejlesztési és Környezetvédelmi Minisztérium (*Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine*) látja el, melynek külön ellenőrzési és felügyeleti részlege van (*Sektor za kontrolu i nadzor*) hét osztállyal, melyek a védelem egyes aspektusaival foglalkoznak. Tartományi szinten a felügyeletet a Tartományi Környezetvédelmi Titkárság látja el, ha erre külön felhatalmazást kap, amely különben nem rendelkezik önálló illetékességgel ezen a téren. Mint már említettük, a községek és városok esetében is hasonló a helyzet.

A Környezetvédelmi Törvény rendelkezései szerint a felügyelő a felügyelet során többek között megvizsgálja, hogy a természeti forrásokkal és javakkal való igazgatás, illetve azok fenntartható felhasználása, valamint védelme az ún. stratégiai dokumentumokkal, feltételekkel és intézkedésekkel összhangban történik-e, hogy a jogszabályi előírásokat, feltételeket tiszteletben tartják-e stb.²⁰ Ezen feladatai végzése során a felügyelő különböző jogosultságokkal rendelkezik. Elrendelheti, hogy egy adott határidőn belül számolják fel a természeti források és javak használata során, illetve a rekultivációs és szanációs folyamat során észlelhető szabálytalanságokat, megtilthatja a vadon élő növények és állatok, valamint ezek élőhelyének károsítását, vagy megtilthatja környezetszennyező és veszélyes anyagok környezetbe juttatását. Elrendelheti, hogy a méréseket az előírásoknak megfelelően végezzék. Ezenkívül talaj-, víz-, levegő- vagy hulladékmintát vehet az erre felhatalmazott szervezet által, és még sok más jogosultsággal látja el a törvény.²¹ A felügyelet végzése során a felügyelő köteles a hivatalos igazolványát, jelzést, valamint megfelelő felszerelést használni. Ezek formáját az illetékes miniszter írja elő.²² A felügyelő végzésére az átvételt követő tizenöt napon belül lehet panaszt tenni, kivéve azt az esetet, amikor a törvény írja elő, hogy a felügyelő végzése végleges, és nem lehet ellene panasszal élni. Ebben az esetben közigazgatási pert lehet indítani. Amennyiben a felügyelet végzése során a felügyelő úgy méri fel, hogy a Környezetvédelmi Törvény rendelkezéseinek megsértése mellett más jogszabályokat is megsértettek, amelyek olyan kérdéseket szabályoznak, amelyek jelentősek a környezetvédelem szempontjából, köteles a jogszabályokban előírt intézkedések mellett más illetékes

²⁰ 110. szak., 1. bek., 1–20. p., Környezetvédelmi Törvény.

²¹ Id. 111. szak., 1. bek., 1–29. pont.

²² Id. 115. szak., 1–2. bek.

szerveket is értesíteni erről.²³ Ugyanígy, ha olyan jogszabálysértést észlel a felügyelő, amelyeknél más felügyeleti szervek illetékessége áll fenn, akkor köteles haladéktalanul értesíteni az illetékes minisztert, hogy együttesen tegyék meg a szükséges intézkedéseket, illetve végezzék el a felügyeletet.²⁴

Végezetül el kell mondani, hogy igen jelentős lépések történtek Szerbiában abból a célból, hogy a hazai szabályozást harmonizálják az Európai Unió környezetvédelmi előírásaival. Ez csak az első lépés a környezet hatékony megóvása szempontjából, ezek a jogszabályi reformok csak akkor lesznek sikeresek, ha hatékonyan ki is tudják őket kényszeríteni. Tehát mindehhez szükség van az ügyészségek, a bíróságok és a felügyeleti szervek munkájának fejlesztésére, hatékonyságuk növelésére. Mint már említettük, a korrupció is komoly problémát jelent ezen a téren, valamint a szakképzett káderek hiánya és a hivatalos szervek gyenge felszereltsége (LILIC–DRENOVAK 2010: 76).

IRODALOM

- BAČIĆ A. 2008. Ustavni temelji i problemi zaštite okoliša u hrvatskom i evropskom pravu = *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 4.
- BIRNIE P. W.–BOYLE A. E. 2002. *International Law Environment*. Oxford
- BOGDANOVIĆ S. 2008. *Zaštita životne sredine Republike Srbije*. Novi Sad
- ČAVOŠKI A. 2004. *Ekološko pravo: harmonizacija domačeg zakonodavstva sa pravom Evropske unije*. Beograd
- ČAVOŠKI A. 2007. *Osnovi ekološkog prava Evropske unije*. Beograd
- ČOHA F. 2008. *Pravo i životna sredina u privredi i praksi*. Beograd
- ČOK V. 1998. *Pravna načela i ekološko pravo = Pravni život* 9.
- DE SADELEER N. 2002. *Environmental Principles*. New York
- ERBGUTH W.–SCHLACKE, S. 2010. *Umweltrecht*. Baden-Baden
- GAJIĆ D. 2006. *Pravni aspekt zaštite prirode u Republici Srbiji = Pravni život* 9.
- HAYWARD T. 2005. *Constitutional Environmental Rights*. Oxford
- ILIC–POPOV G. 2001. *Princip „zagađivač plaća” kod ekološkog poreza: podsticaj ili kazna? = Pravni život* 10.
- ILJIĆ S.: *Karakteristike zakona iz oblasti ekološkog prava*. <www.informator.co.yu/tekstovi/karakteristike_908.htm>.
- JOLDŽIĆ V. 2008. *Ekološko pravo – opšti i poseban deo (primer Srbije – države u tranziciji)*. Beograd
- JOLDŽIĆ V. 2007. *Krivična, disciplinska i materijalna odgovornost za zagađivanje životne sredine, kaznena politika u oblasti zaštite u svetu i kod nas*. Beograd
- JOLDŽIĆ V. 1998. *O pojedinim elementima upravnog prava od značaja za zaštitu životne sredine = Pravni život* 9.
- JOVAŠEVIĆ D. 2009. *Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo*. Niš
- KARANIKIĆ–MIRIĆ M. 2007. *Odgovornost za zagađivanje životne sredine = Pravni život* 9.

²³ 113. szak., 1. bek., Környezetvédelmi Törvény.

²⁴ Id. 3. bek.

- KOLOVIĆ Z. 2002. Privredno prestupna zaštita životne sredine u Republici Srbiji = *Pravni život* 9.
- LILIĆ S.–DRENOVAK M. 2010. *Ekološko pravo*. Beograd
- LILIĆ S. 2006. Ekološka pravda = *Strani pravni život* 1–3.
- LUKIĆ T. 2009. Krivičnopravna zaštita životne sredine = *Zaštita prirode* 1–2.
- MILOŠEVIĆ M. 2004. *Zaštita životne sredine i ekološke parnice u Sjedinjenim Američkim Državama*. Beograd
- MILOŠEVIĆ M. 2007. Odgovornost za ekološku štetu = *Pravni život* 9.
- NIKOLIĆ D. 2001. *Uvod u sistem građanskog prava*. Novi Sad
- NIKOLIĆ D.–BRKIĆ S. et al. 2009. *Osnove prava životne sredine*. Novi Sad
- NIKOLIĆ D. 2006. From liability for immission to liability for emissions = *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 1.
- NIKOLIĆ H.–NEŠIĆ B.: *Pregled postupaka za zaštitu vazduha od zagađivanja*. <<http://tehfin.tehfak.ni.ac.rs/simpozijum/PDF/P24.pdf>>.
- PETRUŠIĆ N. 2009. Zaštita životne sredine u građanskom sudskom postupku = Nikolić D. (szerk.): *Osnove prava životne sredine*. Novi Sad, 217–238.
- PETRUŠIĆ N. 2003. *Građanskopravni instrumenti ekološke zaštite u domaćem pravu – potencijali i limiti, Građanska kodifikacija* (tanulmánykötet). 2. füzet. Niš
- SZALMA J.–NIKOLIĆ D. 2009. Građansko pravo i životna sredine = Nikolić D. (szerk.): *Osnove prava životne sredine*. Novi Sad, 169–192.
- STOJANOVIĆ Z.–ETINSKI R.–ĐURĐEV D.–SALMA J. 1991. *Pravna zaštita životne sredine*. Beograd
- STOPIĆ M.–DIČIĆ N.–ZORIĆ J. 2009. *Pravci zaštite životne sredine u Srbiji*. Beograd
- TODIĆ D. 1998. Građanska odgovornost prema Konvenciji o građanskoj odgovornosti za štete nastale usled aktivnosti koje su opasne po životnu sredinu = *Arhiv za pravne i društvene nauke* 3.
- TODIĆ D. 1999. Krivičnopravna zaštita životne sredine prema Konvenciji o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava = *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo* 1.
- TUKAR M.–DIMITRIJEVIĆ M. et al. 2009. *Postupak pred prekršajnim sudovima zbog prekršaja iz oblasti zaštite životne sredine*. Beograd
- VRHOVŠEK M. 2008. Krivičnopravna zaštita životne sredine u novom Krivičnom zakoniku Srbije = *Branič* 3.

Liability for Environmental Pollution

This paper analyses the very complex system of liability for environmental pollution in Serbia. Depending on the damage, it can be criminal-, administrative- or civil law liability. Accordingly, legal consequences of environmental pollution can be different, what is also discussed in this work.

The aim of the authors, beyond showing the system of liability, is to bring attention to the shortcomings of the current system, as well as to necessary reforms. Environmental protection is a constantly developing branch of science, which permanently challenges professionals in this field, and this applies to Environmental Protection Law as well. Therefore, building up an efficient li-

ability system in Environmental Protection Law is a basic requirement for the protection of our environment.

Keywords: environmental protection, Serbia, legal liability, environmental pollution

Odgovornost za zagađivanje životne sredine

U radu je data analiza kompleksnog sistema odgovornosti za zagađivanje životne sredine. Višedimenzionalnost štete nanete životnoj sredini sa sobom povlači krivičnu, upravnu i građanskopravnu odgovornost što izaziva različite pravne posledice.

Autori u radu pored prikaza sistema odgovornosti za štetu nanetu životnoj sredini, skreću pažnju i na nedostatke naše regulative koja se odnosi na ova pitanja uz određene predloge za njene neophodne izmene. Zaštita životne sredine kao nauka se neprestano razvija, što nužno podrazumeva i adekvatnu legislativnu osnovu koja uz efikasan i dobro izgrađen sistem odgovornosti za zagađivanje može da da značajan doprinos očuvanju našeg prirodnog okruženja.

Ključne reči: zaštita životne sredine, Srbija, pravna odgovornost, zagađivanje životne sredine

Beérkezés időpontja: 2013. 10. 18.

Közlésre elfogadva: 2014. 01. 11.